

ORDENACIÓ, AMB CRITERIS PAISATGÍSTICS, DE TERRENYS DE MONTCADA I REIXAC

ANNA ZAHONERO, *biòloga, Paisatgisme / ETS d'Arquitectura de Barcelona, Universitat Politècnica de Catalunya. Tel. 93 401 58 70. A/e: anna.zahonero@upc.es*

L'estudi de base per a l'ordenació de l'àmbit del Pla de Reixac, que va tenir el seu punt d'inici en la definició de criteris paisatgístics i en la posterior redacció de documents de planejament, ens va posar sobre la reflexió respecte de què han de ser i com s'han de gestionar aquests grans espais no urbanitzats que encara resten en l'entorn metropolità.

Hi havia, d'una banda, una reflexió podríem dir a escala comarcal, des de la qual ens qüestionàvem quin és el paper que han de tenir en el procés de desenvolupament metropolità aquests grans espais, els paisatges agroforestals.

A una altra escala vam constatar que a l'interior d'aquestes unitats agroforestals ja s'havien engegat processos d'urbanització que estan produint tot un seguit de transformacions que, si bé en alguns casos poden ser d'interès general, en d'altres, possiblement els podríem qüestionar. Però, en qualsevol cas, ens plantejàvem la discussió sobre quins han de ser aquests àmbits que, en principi, estructuren el territori, quin ha de ser el futur d'aquests espais, si realment encara podem mantenir aquesta mena de paisatges en aquest estadi agrícola i forestal o si, per contra, cal que aquests territoris continuïn essent espais expectants de processos no relacionats amb les seves estructures ecològiques i, si és el cas, com podem arribar a trobar la manera de fer-los compatibles amb els seus valors ambientals. Per tant, en aquest context, el plantejament de l'estudi de definir els criteris paisatgístics per a la seva ordenació era un repte, ja que calia considerar el valor ambiental a escala territorial i fer-lo compatible amb les expectatives que el planejament metropolità té sobre aquest espai. La clau, la vam posar d'una banda sobre la definició de les estructures paisatgístiques que són les que suporten els processos ambientals, per tal de veure quins eren

els elements estructurants i fins a on es podien "forçar" certs mecanismes sense perdre el valor global.

L'altre eix de la qüestió era decidir com gestionar aquests espais: temptejar la possibilitat de mantenir-hi l'activitat agrícola que els és pròpia –si més no en una bona part– i, per tant, mantenir els valors paisatgístics i ecològics. Aquesta premissa va exigir buscar mecanismes de gestió que fossin compatibles amb altres usos que poguessin pràcticament assegurar-ne la sostenibilitat econòmica.

Concretament, la zona de treball, el Pla de Reixac, se situa dins l'àmbit del municipi de Montcada i Reixac, però referenciada al corredor del qual forma part aquesta unitat, i que ve des dels boscos del nord de Polinyà i que avança cap al sud fins arribar al riu Ripoll.

El punt de partida del projecte van ser dos estudis molt exhaustius. D'una banda, l'estudi del CREAM que analitza aquests espais agroforestals del Vallès i on es defineixen unes estratègies de millora o de manteniment. De l'altra, un estudi del municipi de Montcada i Reixac fet per l'empresa Naturgest, en què s'explicava quins eren els valors concrets de caràcter natural i ambiental d'aquest indret. Per tant, partíem d'una informació molt valuosa que ens feia entrar amb certa prudència en un lloc per al qual s'havia generat una sèrie d'expectatives a les quals calia donar resposta. Expectatives, per exemple, com ara el fet que hi havia una àrea ben important qualificada com a equipaments metropolitans. Per tant, el nostre objectiu va ser intentar fer compatibles aquestes diferents entrades i arribar a donar pautes formals, pautes de projecte, que permetessin començar a concretar com podia ser l'escenari de futur, com podíem arribar a projectar els processos que es desenvolupessin en aquell indret. En síntesi, el que volíem era trobar els

Figura | 2 Cromatisme

Figura | 3 Elements de significació paisatgística

processos d'organització d'aquest espai per tal de poder introduir-hi realment aquestes pautes formals de construcció, tenint en compte sempre que és un espai en què el paisatge s'està construint, de la mateixa manera que es transforma l'entorn.

El paisatge sobre el qual treballàvem té, des del punt de vista perceptiu, una qualitat altíssima, i si parlem estrictament des d'un punt de vista ecològic com a connector, el seu valor és molt significatiu perquè, a més, és el punt de trobada del corredor de Sentmenat - Montcada i Reixac, que connecta amb un altre sistema natural diferenciat que és el sistema fluvial del riu Ripoll i desemboca, al final, al riu Besòs. Per tant, a la situació de partida conflueixen una sèrie d'elements que ens condicionaven, positivament, el procés de lectura i, alhora, ens definien les primeres pautes per buscar-hi les alternatives o les solucions.

Val a dir que no som rígids pel que fa a la discussió d'aquestes unitats agroforestals com a elements de corredor. Tot sovint, quan podem arribar a estudiar l'eficiència de corredors com aquests, ens adonem que és una eficiència relativa perquè hi ha problemes derivats de l'establiment dels fluxos transversals a la direcció del corredor i traves que dificulten la seva eficiència, com ara problemes d'infraestructures que van fragmentant el paisatge. Això no vol dir que, sempre que puguem, no ens esforcem a buscar solucions de projecte i de planejament per a situacions de trencament de corredors i de connectivitats.

El planejament territorial situa en aquest àmbit una peça molt important d'equipament metropolità que probablement era la que, si valoràvem el lloc des del punt de vista ambiental i ecològic, ens podia generar un cert conflicte per al transvasament de fluxos i a la qual havíem de donar solucions no tant de projecte com de planejament urbanístic, per evitar interferir en la dinàmica del corredor agroforestal. Una altra peça important era el parc forestal de repoblació, i una altra, també força significativa, el parc urbà. Fora de l'àmbit estricte d'estudi, el desenvolupament del Pla parcial de Mas Rampinyo i l'ordenació del polígon industrial que queda al sud d'aquest àmbit, també era una de les qüestions a considerar a fi d'evitar que es generés una

primera entrada sobre el lloc que arribés a desdibuixar la percepció que teníem de pèrdua del valor ambiental, ecològic i paisatgístic de l'indret. Finalment, amb la construcció de l'Ecoparc, es fa efectiu un primer desenvolupament d'aquest 7C, és a dir, d'aquest equipament metropolità. Per tant, hi havia tota una sèrie de circumstàncies que, des del punt de vista urbanístic, ja definien internament els possibles usos i externament els límits d'aquesta unitat. La informació prèvia de caràcter ambiental ens estava explicant la funció d'aquest territori, en termes ecològics, mentre que el que se'ns demanava era que definíssim els paràmetres formals que mantenien aquesta funció dins de l'àmbit de Montcada. Per tant, el que vam fer va ser una lectura d'aquest suport amb les pautes prèvies de tota aquesta informació.

El primer cop d'ull va anar adreçat al relleu. Es tracta d'un paisatge típic del Vallès, amb ondulacions, amb pendents importants, relativament constants del 5%, que pugen i baixen, però, amb una pauta relativament suau; les distorsions que ens apareixien en aquest relleu estaven relacionades amb activitats extractives. Les activitats que s'havien produït sobre aquest lloc darrerament havien començat a modificar-ne el suport físic, i a produir una disminució de la qualitat de l'espai en tots els sentits. A partir dels treballs previs i de les nostres investigacions a l'entorn de diferents variables, vam poder arribar a definir una sèrie d'unitats morfològiques, cinc en concret, relacionades amb la percepció d'aquest espai. Entre aquestes cinc unitats morfològiques diferenciàvem l'espai fluvial i l'espai agrícola estrictament del que són els erms, molt significatius per la seva raresa en l'entorn metropolità i ubicats a la zona que correspon a l'antic polvorí, ja que no hi ha hagut activitat agrícola des de fa molts anys. En aquests espais s'ha recuperat un tipus d'estructura vegetal, que alimenta una activitat ramadera que manté la zona en un estadi d'erm, el qual, juntament amb l'àrea de la ribera i les planes al·luvials, els boscos caducifolis i els boscos de pins, té un important valor paisatgístic i ecològic i dona una especificitat cromàtica. Així, doncs, en fer un estudi al llarg de l'any vam anar veient un canvi cromàtic molt important, i amb els referents dels pins es mantenia la percepció invariable del lloc.

Figura | 4 Vista aèria II (ortofotoplànol)

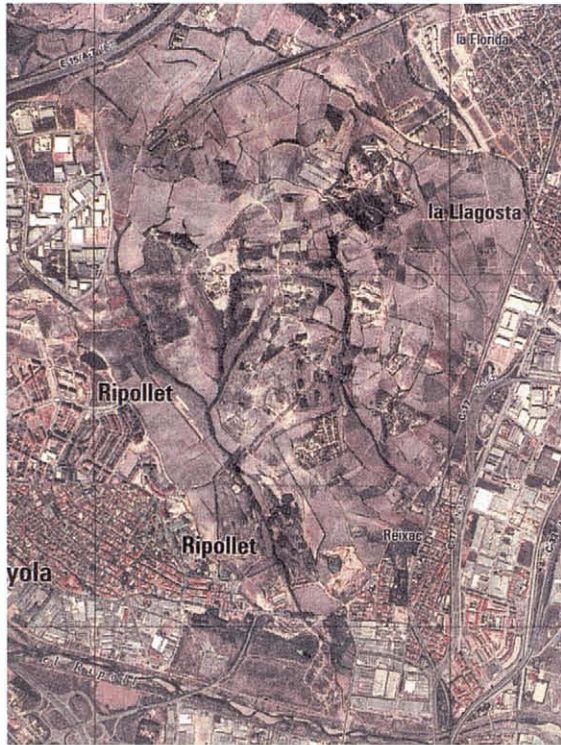

Figura | 5 Zones visibles des dels camins

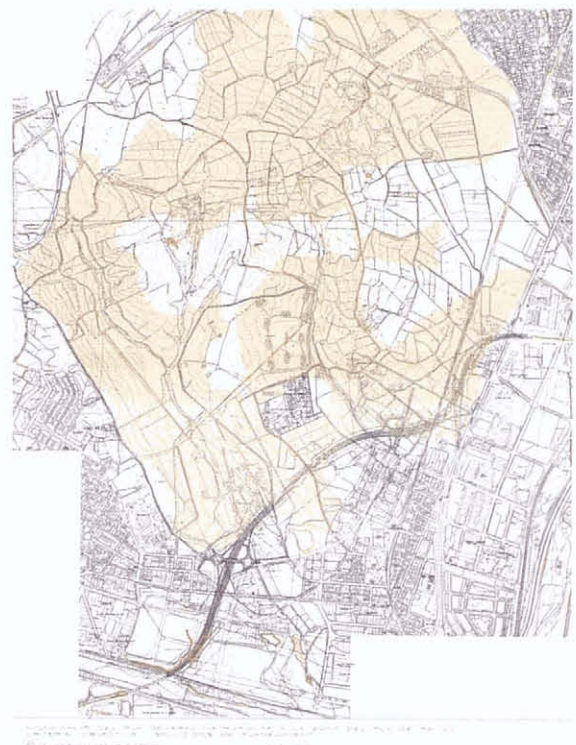

Figura | 6 Àrees homogènies

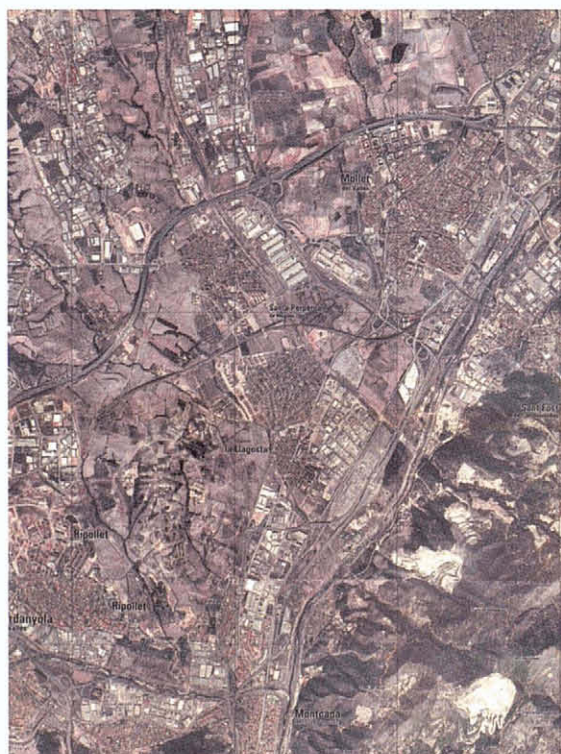
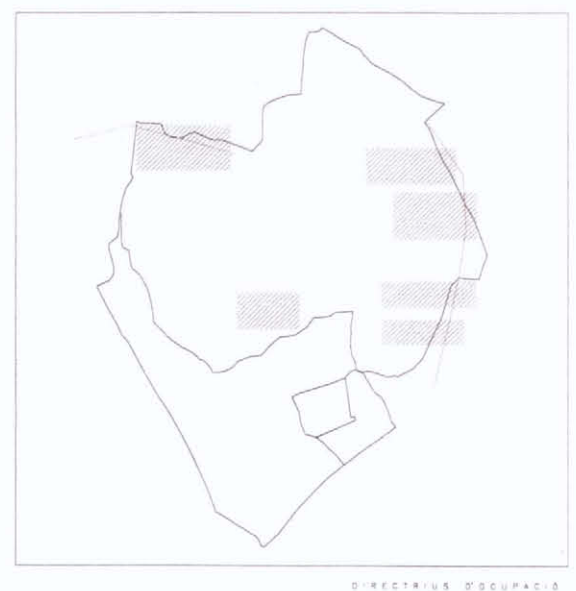

Figura | 7 Directrius d'ocupació

DIRECTRIUS D'OCCUPACIÓ

Per últim, cal destacar que encara s'hi mantenia un àmbit de jardí de poc valor relacionat amb les antigues estructures militars, però amb algunes espècies vegetals significatives, com ara un parell de teixos força interessants, si bé amb certs problemes biomecànics. Per tant, teníem una sèrie d'unitats, cadascuna amb un valor diferenciat, a partir de les quals vam haver de buscar pautes formals que ens permetessin concretar i continuar elaborant la proposta.

Un dels aspectes importants i significatius, quant a la forma del territori, és l'àrea del polvorí. És una zona que, a part d'aquests terrenys erms a la part més superior, ubica, en dos petits turons que hi ha al centre de l'àmbit d'estudi, les unitats construïdes estrictament del polvorí, uns espais enterrats envoltats de murs de formigó i un element molt característic i definitori com són els plàtans magnífics que ombregen constantment i encerclen aquestes unitats construïdes.

Però també hi havia una sèrie d'elements que no estem acostumats a trobar en aquests llocs, que venien directament de l'ocupació militar dels polvorins. Així, en un paisatge agroforestal molt característic apareixien elements aliens a la construcció que esperàvem del lloc, com ara les tanques, tanques lineals que no segueixen la topografia, que segueixen segurament els límits propis de les activitats que es produïen dins d'aquests elements de polvorí: trets i elements significatius amb molt de valor per al futur espai de parc urbà entre els nuclis de Montcada i de Ripollet, actualment de titularitat pública.

Continuant amb aquest intent de trobar pautes formals que ens definissin la proposta, un dels temes més importants va ser la parcel·lació agrícola que romp aquest indret. Les parcel·les petites eren aproximadament d'1,2 ha i les més grans en activitat agrícola oscil·laven entre les 8, les 9 i les 10 ha.

Un altre aspecte molt significatiu va ser l'estudi de la visibilitat. Vam fer un treball per identificar les principals vies de circulació del lloc. A partir d'aquesta xarxa, vam fer un estudi de visibilitat des dels llocs en concret, per tal d'ubicar els punts foscos de l'indret, és a dir, els punts menys exposats, els punts que pràcticament no es veuen des d'enlloc.

La síntesi d'aquesta anàlisi ens va portar a una sèrie de conclusions que vam definir primer a partir de dues àrees homogènies, si bé amb certes categoritzacions, que després ens serviren per poder definir com s'havia de desenvolupar aquest espai a partir d'aquesta primera entrada per al planejament. És a dir, com podíem treballar, què havíem de mesurar o quines pautes de superfície havien de considerar en els planejaments que se'n derivessin a fi que fossin coherents amb el lloc i mantinguessin, sempre que fos possible, l'estructura vital de l'espai, aquest paisatge agroforestal. Tot això ens va dur a un altre aspecte important: el reforçament d'aquesta connectivitat entre el que han de ser els sistemes naturals agroforestals i el sistema fluvial.

El primer que es va plantejar va ser una redefinició dels àmbits de planejament. Es va fer un canvi de la zona d'equipaments respecte de la zona de parc urbà per tal de concentrar tota aquesta àrea de parc urbà en el límit amb les àrees urbanes de Montcada i Reixac i de Ripollet i, al mateix temps, es mantenia pràcticament en la mateixa superfície tota la peça d'equipament metropolità. Per tal de definir com havíem de treballar, a fi de no interferir en aquests processos ambientals i ecològics, vam mirar d'establir uns patrons per treballar en tota la peça del corredor i definir uns valors percentuals d'ocupació que ens permetessin garantir els valors d'aquest lloc. A partir d'aquí vam definir un esquema d'ocupació, una proposta en la qual els elements d'equipament se situessin en perifèries molt ben relacionades des del punt de vista infraestructural, però també en llocs de poca exposició visual dins l'àmbit, tot alliberant en gran part la zona central i la zona nord de l'àrea d'erms. I mantenint el torrent de Can Duran com a element estructurador des del punt de vista fluvial i també paisatgístic, per tal de permetre la connexió amb la riera que ve de Santiga.

Per acabar, cal comentar que, en aquesta mateixa línia, hi havia aspectes derivats d'aquesta proposta que no incidien o que no es localitzaven dins de l'àmbit d'estudi amb què està relacionat principalment el torrent de Can Duran. Per això vam fer una sèrie de propostes a fi que aquestes noves infraestructures, que han de travessar aquest territori, garantissin la continuïtat del

Figura | 8 Proposta

Figura | 9 Imatge de la riera

torrent. També es proposava que el pas d'aquesta infraestructura no fos una barrera per entrar al parc des de Montcada i Reixac i això es podia estructurar des del projecte de l'àmbit del Polvorí, dins el parc urbà. Una de les preocupacions que teníem era mantenir la connectivitat d'aquest indret, garantir que, un cop desplaçat el torrent de l'àmbit en el qual estàvem treballant, continués arribant al riu Ripoll. Un altre dels aspectes importants era afavorir les entrades d'aquesta zona de Ripollet, encara que l'àmbit d'actuació no era terme municipal de Ripollet, atès que ens semblava molt significatiu treballar aquesta permeabilitat. Per això vam fer la proposta d'un vial que connectés el polígon de Can Salvatella amb tota aquesta previsió infraestructural que limités la zona pel sud. Es va fer una proposta de vialitat que tingués una certa fluïdesa, sense que arribés a ser una autovia –a fi d'evitar la construcció d'una barrera–, amb elements de traspàs que permetessin el lliure accés. En tota aquesta zona de propietat pública establírem uns criteris d'intensitat

d'usos de l'espai per garantir el valor que sempre hem atribuït a l'erm com a espai paisatgístic i ecològic significatiu i per poder mantenir la gradació de la pressió sobre l'indret. Evidentment, la proposta no era poder passar pertot arreu, però vam marcar llocs en els quals es poguessin posar àrees de servei enteses com a zones relacionades amb el torrent i, alhora, relacionades amb l'espai de jardí que us comentàvem. Així, doncs, a les antigues estructures del polvorí i altres zones se'ls atribuïa un ús més intens i a les zones més perimetrals d'aquest espai concret del parc urbà, usos més vinculats amb el passeig.

Finalment la proposta, tot i partir d'un estudi paisatgístic, va poder definir previsions respecte del planejament i afrontar decisions de projecte, aspectes que en termes globals creiem que permeten consolidar els valors paisatgístics i ambientals d'aquest indret tot fent-los compatibles amb les noves demandes metropolitan.